

**The Misdirected Shul:
When the Aron Kodesh
Does Not Face Yerushalayim**

**בענין מקום הארון קודש
ותפלה כנגד ירושלים**

יהודה ברוך טוכמאן

שבת פרשת ויגש

December 26th, 2009

1 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד א

תנו רבנן: סומא זמי שאינו יכול לכיין את הרוחות - יכיין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר +מלכים א' ח'+ והתפללו אל ה'; היה עומד בחוצ לארץ - יכיין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: +מלכים א' ח'+ והתפללו אליך דרך ארצם; היה עומד בארץ ישראל - יכיין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: +מלכים א' ח'+ והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת; היה עומד בירושלים - יכיין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: +דברי הימים ב' ו'+ והתפללו אל הבית הזה; היה עומד בבית המקדש - יכיין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: +מלכים א' ח'+ והתפללו אל המקום הזה; היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכיין את לבו כנגד בית הכפורת; היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת; נמצא: עומד במזרח - מחזיר פניו למערב, במערב - מחזיר פניו למזרח, בדרום - מחזיר פניו לצפון, בצפון - מחזיר פניו לדרום; נמצא כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד, אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה - +שיר השירים ד'+ כמגדל דויד צוארך בני לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו

2A תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כה עמוד א

ר"ע אומר: לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה, חוץ ממערבה דאינו עושה כל עיקר, מפני שהיא תדירא. א"ל רבא לרב נחמן: מאי תדירא? אילימא תדירא ברוחות, והא אמר רב חסן בר אבא... אלא מאי תדירא? תדירא בשכינה, דארי"ל: בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו מקום תפלה, דכתיב: +נחמיה ט'+ וצבא השמים לך משתחוים, מתקיף לה רב אחא בר יעקב: ודלמא כעבד שנטל פרס מרבו, וחוזר לאחוריו ומשתחוה! קשיא. ורבי אושעיא סבר: שכינה בכל מקום, דאמר רבי אושעיא, מאי דכתיב: +נחמיה ט'+ אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים וגו'? שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם, שלוחי בשר ודם - ממקום שמשתלחים לשם מחזירים שליחותך, אבל שלוחיך - למקום שמשתלחין משם מחזירין שליחותך, שנאמר: +איוב ל"ח+ התשלח ברכים וילכו ויאמרו לך הננו, יבואו ויאמרו לא נאמר אלא וילכו ויאמרו, מלמד שהשכינה בכל מקום, ואף רבי ישמעאל סבר: שכינה בכל מקום, דתנא דבי רבי ישמעאל: מנין ששכינה בכל מקום? שנאמר: +זכריה ב'+ הנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו, אחריו לא נאמר אלא לקראתו, מלמד ששכינה בכל מקום. ואף רב ששת סבר: שכינה בכל מקום, דא"ל רב ששת לשמעיה: לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח, ולאן משום דלית ביה שכינה, אלא משום דמורו בה מיני. ורבי אבהו אמר: שכינה במערב, דא"ר אבהו: מאי אורייתא? אורייתא... אמר רבי יצחק: הרוצה שיחכים - ידרים, וישעשע - יצפין, וסימניך: שלחן בצפון וממרה בדרום; ורבי יהושע בן לוי אמר: לעולם ידרים, שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר: +משלי ג'+ אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, והא רבי יהושע בן לוי אמר: שכינה במערב! דמצד אצדודי, אמר ליה רבי חנינא לרב אשי: כגון אתון דיתבייתו בצפונה דא"י - אדרימו אדרומי, ומאן לן דבבל לצפונה דארץ ישראל קיימא? דכתיב: +ירמיהו א'+ מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ

2B רש"י מסכת בבא בתרא דף כה עמוד א

תדירא בשכינה - במערב היא שוכנת, לאבותינו - אנשי כנה"ג שאמרו מקרא זה בספר עזרא, וצבא השמים - השמש והירח העומדים במזרח, לך משתחוים - למערב, ודלמא - הם למזרח משתחוים וכי תימא אין דרך להשתחוות סמוך לרב הם עושין כעבד שנטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה כשהוא הולך לאחוריו משנטל פרס מתרחק תמיד בהשתחויה, דמורו בה מיני - תלמידי עובדי ע"ז מורים הוראה להתפלל במזרח, אוריה - אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי, ול"ג שכך קורין למזרח בלשון לעז והיינו דקאמר אורי יה שהשכינה במערב ופניו למזרח נמצא המזרח אוריו... ידרים - בתפלתו יחזיק פניו לדרום, וסימניך - שלא תחליף, דמצד אצדודי - מעט לצד דרום, אדרימו - שתהיו פונים לצד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וגו' (מלכים א ח)

3A תוספות מסכת בבא בתרא דף כה עמוד א

לכל רוחתא אוקמן - כל הני אמוראי לית להו הא דתניא בברכות (דף ל) שחייב אדם להתפלל נגד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם אלא סברי כר' ישמעאל דאמר בכ"מ שכינה ומאן דאמר שכינה בירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וגו' (מלכים א ח) כגון אתון דיתבון לצפונא דארעא דישאל אדרימו סבר לה כברייתא דברכות

3B תוספות מסכת ברכות דף ל עמוד א

לתלפיות תל שכל פיות פונים בו - וכתר שמעתתא קי"ל וכן מסקינן בלא יחפור (ב"ב דף כה) דקאמר אתון דקיימיתון לצפונא דא"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל (שם) דפליגי אי השכינה במזרח או במערב, עכשיו אנו במערב של א"י על כן אנו פונים למזרח

4A רמב"ם הלכות תפילה ומשיאת כפים פרק יא הלכה ב

ובוניו בו היכל שמניחין בו ספר תורה, ובוניו היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר, כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה

4B בית יוסף אורח חיים סימן קנ

ובוניו בה היכל להניח בו ס"ת וכו'. כן כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות תפלה (ה"ב) והיה נראה לומר שכתב כן משום דתניא בתוספתא פ"ג דמגילה (ה"ד) כשמניחין את התיבה לפני העם ואחוריה כלפי העם והוא ז"ל מפרש דתיבה דקתני היינו היכל שמניחין בו ס"ת ואחוריה כלפי הקודש היינו לומר שקובע ההיכל ברוח שמתפללים נגדו וקרא לרוח ההוא קודש לפי שהוא מכוון כנגד הקודש

שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קכ סעיף ה (4c)

אין פותחין פתח בהכ"נ אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר, שאם מתפללין למערב יפתחוהו למזרח, כדי שישתחוו מן הפתח נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו.

סור אורח חיים הלכות תפלה סימן צד (5A)

ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח דתניא סומא ומי שאינם יכול לכוין הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים שמא' והתפללו אל ה' היה עומד בח"ל יכוין פניו כנגד א"י שמא' והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין פניו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת: היה עומד בירושלים יכוין פניו כנגד בה"מ שנאמר והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבה"מ יכוין פניו כנגד קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו כנגד הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בצפון מחזיר פניו לדרום בדרום מחזיר פניו לצפון נמצא כל ישראל מכוונים לבם לאביהם שבשמים א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא כמגדל דוד צוארך בטי לתלפיות תל שהכול פונים בו וכהך שמעתתא קיימא לן ולא כההיא דב"ב דפליגי אמוראי בפרק לא יחפור איכא מ"ד שכינה במזרח וצריך להחזיר פניו למזרח ואיכא מ"ד שכינה במערב וצריך להחזיר פניו למערב ואנן שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל וכשנחזיר פנינו למזרח נמצינו מתפללין כנגד ירושלים

בית יוסף אורח חיים סימן צד (5B)

ומ"ש וכהך שמעתתא קיימא לן ולא כההיא דבבא בתרא וכו' עד שאנו יושבין במערבה של ארץ ישראל. כן כתבו התוספות (ברכות ל. ד"ה לתלפיות) והרא"ש (סי' יט) בפרק תפילת השחר וכתב רבינו הגדול מהר"י אבהב ז"ל ותימה על המנהג שאנו מהגים להתפלל לצפון ולדרום ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר ונראה שיש לנו להחזיר הפנים בצד המזרח כשאנו מתפללין לצפון ולדרום כדאמרנו בפרק לא יחפור דמצד אצודי פירוש שהמתפלל לצפון ולדרום יש לו להסות פניו לצד ארץ ישראל עכ"ל. ותימה רש"י (ב"ב שם ד"ה דמצד) פירש דמצד אצודי מעט לצד הדרום. משמע שפניו כלפי מזרח והוא מצד כלפי דרום כדי שיחכים או כלפי צפון כדי שיעשיר. ועם כל זה כיון דאשכחן דמצד אצודי מהני יש ללמוד משם להתפלל כלפי צפון או דרום דסגי בשיצד פניו כלפי ארץ ישראל. וכן כתב סמ"ג (עשין יט קא ע"ד) גרסינן בפ"ב דבבא בתרא אתון דיתבייתו לצפונה דארץ ישראל אדרימו ואנו יושבים במערב ארץ ישראל ומכוונים למזרח כנגדה ואע"פ דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מכל מקום צריך לצד פניו למזרח כדמסיק התם עכ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צד סעיף ב (5c)

אם מתפלל לרוח משאר רוחות, יצדד פניו לצד א"י אם הוא בח"ל; ולירושלים, אם הוא בא"י; ולמקדש, אם הוא בירושלים. הגה: ואנו שמחזירין פנינו למזרח. מפני שאנו יושבים במערבה של א"י, ונמצא פנים לא"י. (טור וסמ"ג). אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכוונים נגד אמצע היום (הגהות אלפסי החדשים). ומי שרוצה לקיים אמרו: הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים מכל מקום יצדד פניו למזרח

לבוש אורח חיים סימן צד (6A)

ואנו שמחזירין פנינו למזרח אין כוונתנו לצד מקום זריחת השמש ממש, כי אדרבה המכין לעשות כן הוא טועה גמור, שזה הוא חוק המינים שמתפללים לצד זריחת השמש, וכוונתם להשתחוות לשמש ועושין אותה לאלוה ח"ו, אלא לפי שאנו יושבין במערבה של ארץ ישראל וכשנחזיר פנינו למזרח נמצינו מתפללין כנגד ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש ובית קדשי הקדשים. ודע שכל הארצות האלו אשר אנן מפוזרין בהן, כולם הם כנגד מערבית צפונית של ארץ ישראל ואינם מכוונים במערבה של ארץ ישראל ממש... לפיכך נראה לי שטוב ונכון הוא כשעושין בית הכנסת, שיזהרו שיעשו הכותל המזרחי שעושין שם הארון ושמתפללין כנגדו, שתהא נוסה קצת לצד מזרחית דרומית, ואז נעמוד מכוון כנגד ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש וקדשי הקדשים. וגם לא נחקה המינים שיאמרו שאנו מתפללין כנגד השמש כמותם..... ואע"ג שאמר חז"ל [ב"ב כה ע"ב] הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין, יזהר לעולם שמכל מקום יצדד ג"כ פניו לצד ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש ובית קדשי הקדשים, דהא והתפללו דרך ארצם כתיב (א)

אליה זוטא סימן צד ס"ק א (6B)

א) וכן הסכים בלחם תמודות וסיים זה לשון, ואני רגיל לצדד מזרחית דרומית, אם לא שאנו מתפלל ועומד בצד דרום הארון שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי הארון, שאז אני הופך פנים למזרח בלבד, ודי לי אז בשחיות שאני שוחה בנטיית קצת לדרום

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צד סעיף ב (7A)

ואנו שמחזירין - ולכן קובעין ההיכל במזרח ואפי' קבעו ההיכל בצד אחר יתפלל למזרח (כ"ה בשם ר"ש הקאן)

78 ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צד סעיף ב

לרוח משאר רוחות. - וכל שזה התיקון של חזרת פנים לא מהני אלא במתפלל לצפון או דרום דאפשר בחזרת פנים למזרח אבל מי שמתפלל למערב לא מהני ליה חזרת פנים למזרח כי א"א לו להפוך פניו ממש לאחוריו לצד מזרח ולא אמרו בגמ' אלא מצדד אצודי שנטה לצד אבל לא לאחוריו וע"כ לא נקט מהרי"א אלא מתפלל לצפון ודרום אבל לא למערב ואע"פ שהש"ע כאן כל סתם לרוח משאר רוחות איהו לא מיירי דוקא מאותן שיושבים במערב של ארץ ישראל שצריכים להתפלל למזרח כמו אנו אלא כל דרך כלל שצריך להפוך פניו כנגד א"י לכל צד שיושב' נגד א"י וע"כ כל גם בזה דרך סתם לכל רוח דמהני ביה נטיית פניו לצד של א"י בדרך האפשרי וזה דבר שהשכל מחייב ונפק' לן במי ששכח ומתפלל לרוח אחרת אם הוא בצפון או בדרום יהפוך פניו לצד המזרח אבל אם שכח והתפלל למערב נראה דלא יהפוך פניו לצד דא"כ יהיה פניו נגד צפון או דרום ומ"מ נרא' דא"צ להפסיק ולעקור רגליו כדי להתפלל למזרח דהרי אמרין בגמ' בפ' לא יחפור דאיכא מאן דס"ל דשכינה בכל מקום ובדיעבד יש לו לסמור ע"ז ואין שייך כאן לומר כדו בר קיימא כ' כיון שאין אחרים מתפללים באותה שעה למזרח.

89 ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנ סעיף ה

שהוא ברוח וכו' - וצ"ע במקומות שמפני הדוחק א"א להם בשום פנים להעמידו בכותל המזרח ומוכרחים להעמידו בצפון או בדרום לאיזה צד יתפללו הקהל אם למזרח מפני שהוא נגד ירושלים או מוסב שיתפללו כלפי הקודש דהוא הארון

88 משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צד סעיף ב

ואם שמחזירין וכו' - ולפי שצריך להתפלל לצד מזרח נהגו לקבוע ההיכל שס"ת בתוכו בכותל מזרחי ואם א"א לו לקבוע במזרח יקבע בדרום ועכ"פ לא למערב שיהיה אחורי העם להיכל. ומיהו אפילו קבעו ההיכל בכותל אחר צריך להתפלל להחזיר פניו למזרח. בה"כ שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום העולם וכולם מתפללים נגד ארון הקודש הוא לצד דרום אף שהוא שלא כהוגן וכנ"ל בסק"ט מ"מ הבא להתפלל שם יתפלל לצד שהצבור מתפללין אך יצדד פניו למזרח

9 שו"ת משיב דבר חלק א סימן י

בק'... יש הרבה בכנ"ס שלהם שההיכל קבוע בדרום ויש ביהכל"ס שההיכל קבוע במזרח כדי ועלה בדעת הגבאים לעקרו ממקומו ולקבוע בדרום להרחיב בזה הכנסות בהכ"נ וגם מצאו תואנה כי עתה נבנה בית תפלה לעבודת אלילים במזרח בהכ"נ זו נגד החלונות שבמזרח ושאלו אם השאים לעשות כן או לא וזה החלי בס"ד. הנה להתפלל לצד מזרח שהוא לא"י וירושלים תוב"ב הוא הלכה פסוקה עפ"י ברייתא ברכות (דף ל') היה עומד בחו"ל יכוין לבו כנגד א"י שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם... מוכח מסתמא דברייתא דצריך להתפלל לצד מזרח ואע"ג דבב"ב (כ"ה) יש עלה מחלוקת תנאי ואמוראי דר"ע ס"ל שכינה במערב ומש"ה ס"ל לריב"ל להתפלל דוקא לצד מערב ור"ט ס"ל שכינה בכ"מ מש"ה ס"ל לר"ש דמותר להתפלל לכל צד לבד לצד מזרח דמורי בה וכו' ופליגי אסתמא דברייתא דברכות כמש"כ התוס' שם ד"ה לכל, והנראה דהני תנאי דפליגי אברייתא וסברי דקראי דשלמה דמביא הברייתא אינו אלא לכיון בלב נגד ירושלים כלשונו תחלת הברייתא שם סומא ומי שאינן יכול לכיון את הרוחות יכוין לבו נגד אביו שבשמים וסבירא ל' להני תנאי ואמוראי דהוא הדין אפילו לכל אדם תליא רק בלב אבל בפניו יכול לעמוד באיזה צד שירצה אבל אנו קיי"ל כסוף ברייתא זו נמצא עומד במזרח מחזיר פניו דוקא למערב כו' ובב"ב שם איתא א"ל ר"ח לרב אשי כגון אתון דיתבין לעצומא דארעא דישאל אדרימו וכ"כ הטור בס"י צ"ד והכי איתא בשו"ע שם עוד תניא בתוספתא דמגילה פ"ג חזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי הקודש שנאמר ותקהל העדה פתח אוה"מ למדנו מזה דמאנה לקבוע ההיכל במזרח כדי שיהיו פני העם בשעה שמתפללין למזרח כלפי ארון הקודש כלפי ארון הקודש בצד דרום שלא כפי הדין המבואר בס"י ק"ן היה הדעת מתן דתליא הקודש..... מעתה אם נקבע עפ"י איזה סיבה ההיכל הוא ארון הקודש בצד דרום שלא כפי הדין המבואר בס"י ק"ן היה הדעת מתן דתליא במחלוקת רש"י והסמ"ג שהוא מחלוקת המחבר והרמ"א אם יותר טוב שיהיו פניו כלפי היכל ויצדד למזרח וכדעת הרמ"א או להיפך כפרש"י והמחבר שיהא פניו למזרח ולצדד להיכל. אבל המג"א (ס"י צ"ד סק"ג) כתב בפשיטות אפי' קבעו ההיכל לצד דרום יתפלל למזרח ומסופקי בכונת המג"א אם משום שדעתו נוטה לדעת המחבר והכי משמע בסק"ה שהביא פירש"י ולא כהרמ"א או אפשר שס"ל להמג"א דבזה האופן גם הרמ"א מודה דיותר טוב שיהא פניו לא"י כקראי דשלמה ודרשה דתלפיות שצריך לפנות לזה הצד שא"י שם והא דתניא בתוספתא דמגילה דבעינן שיהא פני הציבור כלפי ההיכל משום שנאמר ותקהל העדה וגו' אינו אלא דמכאן למדנו דבשעה שמעמידו ההיכל צריך להעמידו באופן שיהא פני המתפלל כלפי ההיכל, אבל אם כבר נקבע בדרום א"א להטות הפנים מצד המזרח לצד ההיכל אלא להיפוך יחא הפנים למזרח ויצדד כלפי הארון. מכ"ז למדנו שבכ"הכ"נ שכבר נקבע הארון בדרום היה ראוי שיהו עכ"פ מתפללין לצד מזרח אלא שלא נהגו כן. והטעם שנהגו להיפך ממש"כ המג"א לפי הנראה הוא ממה שההמוון מורגלים להתפלל לצד ההיכל ואינם יודעים לכיון את הרוחות ולחשוב כי שאני ביהכ"נ זה משארי בתי כנסיות שההיכל בהם נקבע כדו' בצד המזרח משא"כ כאן שההיכל קבוע בצד אחר והמוון רבה עושים כפי ההרגל להיות פניהם כלפי ההיכל, ובדיעבד יכולים להתפלל אף לא לצד מזרח כמו סומא ומי שאינן יודע לכיון את הרוחות צריך לכיון לבו כנגד אביו שבשמים וכיון דהם מתפללין לצד ההיכל הוי כאילו כוונתם לבם לאביהם שבשמים וסגי ובאמת יש מקום לחשוב בזה את הגבאים ומנהיגי ביהכ"נ שהם הנהיגו בכונה שלא עפ"י דין זה פשוט דאם ההיכל בדרום חשיבות המקומות ג"כ בדרום כל הקרוב הקרוב למשכן התורה ה"ז חשוב כמו בשעה שההיכל עומד במזרח דכל החשוב יותר הוא קרוב אל הארון, ומקומו ביקור, כך הוא בשעה שהארון עומד בדרום מש"ה הנהיגו הגבאים להתפלל לצד דרום כדי שיהיו התשובים שבכ"הכ"נ פניהם כלפי הכותל ולא העומדים במזרח שהם פשוטי ההמוון והמנהג באמת ה' בסעות שלא עפ"י מורה וד"ת, אולם בדיעבד אחרי שכבר נהגו אין למחות בידם כמו שביארנו

אבל כ"ז אם כבר הוקבע ההיכל בדרום משא"כ לכתחלה ודאי החובה לקבוע הארון לצד מזרח כדי שיתפללו העדה לצד מזרח וכלפי ההיכל ומכש"כ שאסור להעביר את הארון הקודש ממקומו הראוי לו לצד דרום ויהיו גורמים להחסיא את הרבים להתפלל לצד הארון שלא עפ"י ד"ת כמש"כ המג"א וגם אלו בעלי מקומות שבמזרח יכולין למחות עפ"י דין שהרי יזלו מקומות שלהם שהחזקו לעמוד בצד שהארון שם, וע"ד התואנה שבבנה בית ע"א למזרחה של ביהכ"ג ומש"ה עלה בדעתם להתפלל בצד דרום אין בזה טעם כלל, כיון שביהכ"ג הוא בית בפ"ע, אין מה שבחוצו לכותלי ביהכ"ג חשש כלל דהיא דרשות אחרת מותר כמבואר גבי אשפה וגבי צואה מקום גבוה י' טפחים או נמוך י' טפחים מותר דמיקרי מקום מיוחד לעצמו יעין רא"ש ברכות (סי' פ"ג סי' מ"ו), תדע שכתוב במכת ברד שאמר משה לפרעה כצאתי את העיר ופרש"י בשם מ"ר שלא התפלל בעיר משום שהיתה מלאה גלולים ותקשה מ"ש מכת ברד ממכת צפרדעים וערב שלא אמר משה כך אלא משום שה' ביהכ"ג שמה מקום מיוחד לתפלה כמבואר שלא פסקה אף בהיותם במצרים והיה מתפלל שם ולא חשש לגלולים שמבחוץ כיון שהתפלל במקום אחר במתיצות אבל במכת ברד רצה משה להתפלל תחת שמי הרקיע כדי להעביר את המטר שיחדלו מליד לארץ מש"ה היה חושש לגלולים שמבחוץ, וה' יורנו דרך האמת, והיא התכלית והחותמת, העמוס בעבודה

שו"ת האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן מח (פ)

שא' דבעיר יש כמה בתי מדרשים ישינים משנים קדמוניות אשר הי' נעשה בהם בכותל מזרח כתקון עולם וכדין הש"ע /או"ח/ בסי' צ"ד היינו נגד קרן מזרחית של עולם וכעת הסכימו אנשים מבהמ"ד לסותרו ע"מ לבנות במקומו בהמ"ד חדש ורצונם לשנות מכותל מזרח שהי' מקודם לכותל דרום ולהעמיד שם הארון קדש ולהתפלל כולם לצד כותל הנ"ל מחמת שיש בכותל דרום לעשות שם עוד מקומות כי הוא רחב מכותל מזרח שהי' מקודם באומרים שגם שם היו נגד זריחת השמש ושאלו את פיו ואסרו שח"ו אסור לשנות באין אופן ולא הטו אזנם ושינו את הכותל הנ"ל. הנה היטב אשר דיבר שחלילה להתפלל כך רק יסותרו ויחזירוהו כמקדם לכותל מזרח מצד הטעמים שלו וחוצו מטעמי אפי' כל העיר אם רוצים לשנות אין רשאים. ומתשובת יד אליהו שהביא הבאה"ט בסי' צ"ד אין ראי' דשם מיירי שהצבור אינן שואלים והמה סותרים רק בצד דרום רק ששואל לענין היחיד מה יעשה בזה פלפלו מה יעשה היחיד. וגם כל הפוסקים שמדברים מזה מיירי בבונה בית הכנסת לכתחלה מה יעשה. אך בזה כיון שכבר הי' בית המדרש ובכותל מזרח הי' הארון ועכשיו באו לעשותו בכותל דרום הי' הורדה מקדושה לכותל מזרחי וקיימא לו דמעליו בקודש ולא מורידו ומה גם דיש שם כמה בהכ"ג דהוי במזרח ואחד יהי' בצד דרום הי' בזה בכלל לאו דלא נתגודדו לכך חלילה לעשות כן אף בדיעבד אסור ויחזירו ליושנה ככתחלה

שו"ת יד אליהו סימן א (iiA)

שאלה בית הכנסת שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום של העולם.... אינו נוטה כלל לצד מזרח של עולם..... ובלי ספק שמתחילה מאסו הבונים אותו צד של מזרח העולם מחמת איזה סיבה או טעות.... ושאל השואל אם אינו מיחזי כיוהרא אם ירצה לשנות ממנה כולם שאינם יודעים מזה כלום... ומנהג אבותיהם בידיהם גם איכא למיחש לאיבה אם יגלה טעמו לפני כל איך שכולם אינם משתחוים כדיו אדרבה יש לחוש שיאמרו עליו שמא איזה מינות מזקה בו חס ושלום. תשובה. באמת מצינו דברים כאלה אף שהם נגד הדין שהרשות לעשות אפילו לכתחילה כגון להתפלל עם הצבור תפילת ערבית ג' או אפילו ד' שעות קודם הלילה כמ"ש בת"ה סימן א' והוא בב"י. אף שמבואר שהוא נגד הדין..... ויש לו לעשות כן אם לא שהורגל בפרשות בשאר דברים... ואם כן לכאורה יש לדמות דין זה לנדון הנ"ל שיתפלל כמותם. אבל באמת אין ראייה כ"כ מעניני זמן. התפלה דהקילו בה רבנן כמו שכתב הב"י בשם רשב"א בסימן רל"ג דאפילו תרי קולי דסותרו אהדדי עבדינן בה דלענין מנחה עבדינן כרבנן ומתפללים תפילת המנחה אחר פלג המנחה לענין ק"ש חשבים ליה לילה כמו ר"ן וה"ל תרי קולי דסותרו אהדדי משום דלענין תפילה הקילו. אבל לענין מקום תפילה לא מצינו דהקילו בו אם לא במקום שאי אפשר. הגם שכתב הט"ז סי' צ"ד סק"א והוא בבאר היטב דבדיעבד אם שכח והתפלל לצד מערב דאין צריך להפסיק ולעקור רגליו כדי להתפלל למזרח דבדיעבד יש לסמוך אמאי דאמרינן דאיכא מאן דאמר דשכינה בכל מקום עכ"ל.... והנה בגוף הדין אם התפלל לרוח אחרת אם יחזור ויתפלל ל"ל דדין זה תלוי בדינא דאם התפלל מיושב אם צריך לחזור ולהתפלל כמ"ש הב"י בסימן צ"ד וסתם כן בש"ע גם כאן הדין כן דיחזור ויתפלל דמאי שנא. אבל באמת הט"ז השיב ע"ז לומר דא"צ לחזור ולהתפלל כן וכן מ"א והדין עמהם ומוכח כן מדברי הרמב"ם. ויש לתמוה על הב"י שהכריע להתפלל שנית כשהתפלל מיושב ולא הביא שהרמב"ם כתב מפורש פ"ה מהל' תפילה דשמנה דברים האמורים בתפילה אינם מעכבים אם עבר ולא עשה כו' דמשמע אפילו במזיד ומכ"ש בשוגג דאינו מעכב וחשיב בהנך ח' דברים עמידה ורוח שמתפללים אליו בהדיא דאינו מעכב..... אבל מ"ש הט"ז דלכתחילה קשעומד בתפילה לצד אחר וזכר בתוך התפילה שא"צ לחזור ולהפוך עצמו בתוך התפילה כי בדעבד יש לסמוך על מ"ד דס"ל דשכינה בכל מקום ואין שייך לומר כזו בר כיון שאין אחרים מתפללים באותו שעה למזרח עכ"ל תמהני הלא המתפלל מיושב באונס ועבר האונס בתוך התפילה דפשוט שצריך ולעמוד אף בתוך התפילה וכן כשמתפלל מהלך ומתוך האונס ועבר האונס בתוך התפילה דפשוט דצריך לעמוד אחר כך וכן מוכח בכמה מקומות זה פשוט לע"ד. וכן כאן אם זכר תוך התפילה שאינו עומד כדין צריך להפוך עצמו לצד ההוא דהוא כלכתחילה. ואין לומר דלעמוד כשהוא יושב אינו הפסק גדול כמו להפוך באמצע התפילה. חזא דתרווייהו כהדדי נהנו עכ"פ ואדרבה קל יותר להפוך עצמו קצת מלעמוד. ועוד דהא פסק בסי' ק"ד סעיף ב' וג' דהליכה לא הוי הפסק וס"ל לקצת פוסקים דמותר לצאת מן התפלה של י"ח אפילו בשביל השתחויה כמ"ש בט"ז סי' ק"ד ואפילו לדעת הרב"ש סימן של"ב שאוסר לש"ל לעקור רגליו ביה"כ מן התפילה מה שקורעים בסדר עבודה וכן פסק רמ"א בסי' תרכ"א דמשמע דהליכה הוי הפסק. יש לומר דשאני תם משום דהשתחויה דית"כ אינו מתקוני התפלה כלל כי אם מצד המנהג ואין ההשתחויה ענין לתפילה אבל בשאר השתחויה שהם מדינא י"ל דאפילו הרב"ש מודה..... אבל אם עומד שלא כדין שהוא נגד מערב למה לא יהפך עצמו לעשות השתחויות כדין וזה י"ל אפילו למ"ד שכינה בכל מקום הלא הקפידה תורה ע"ז כמ"ש מכמה קראי בגמרא ואפילו במקום שהקילו עכ"פ לא מטעם מ"ד דהשכינה בכל מקום כדעת הט"ז רק מטעמים אחרים

נחזור לנדון דידן דלא מצינו דהקילו במקום צד התפלה כי אם במקום שהקילו להתפלל בהליכה או בישיבה. והטעם בהליכה ובישיבה משום שיכול לכוון יותר כמ"ש המ"א בס"ק י"ד וכן ברוכב דאינו יכול להתפלל מוכח ירושלים ויבטל כוונתו אם יעכב כו' אבל עכ"פ בכלום אם באמצע התפלה פסק האונס בכלום צריך לתקן עצמו וא"כ יש לחלק בין מדון זה ובין דין שכתב הת"ה בקולות שהקילו בזמן התפלה זהו לדין מ"ש הס"ז בדין הזכר. אבל אעיקרא דינא דהכא י"ל דאין כאן מקום פקפוק דיש לו להתפלל כמו שמחוייב ע"פ הדין אע"פ שהארון הקודש לצד אחר וכן מפורש בס' כנסת הגדולה סי' צ"ד והובא במ"א שם עם היות שבספר א"ז בשם ל"ח לא כתב כן. ואי משום איבה נראה פשוט דלא שייך כאן איבה כלל דהא בלא"ה יש לו לכל אחד ואחד לשנות קצת כפי שירצה כמ"ש בפרק לא יחפור כ"ה ב' הרוצה להעשיר יצפון והרוצה להחכים ידרים וכשא' מטה לצפון ואחד לדרום הם כרוחק מזרח ממערב וא"ל דהתם עכ"פ הם עומדים כל עצמן לצד מזרח רק פניהם נוטים לצדדים כמ"ש רש"י בגמרא הלא רמ"א בס"י צ"ד פו' איפכא וע"כ צ"ל דשניהם אמת לדינא וכן משמע בס"ז הגם שכתב דיותר נכון לעשות כפירוש רש"י. נמצא דהרשות ביד כל אחד לעמוד למזרח ולנסות פניו לא' מהצדדים או איפכא לעמוד לא' מהצדדים ולנסות פניו לצד מזרח עכ"פ לא שייך כאן איבה דיכול לאשתמוטי נפשיה ע"פ איזה מהטעמים הנ"ל כי א' בוחר בחכמה יותר מחבירו כול' על כן יתפלל מכוון לצד ירושלים עם היות לבו לשמים: כ"ד אליהו מלובלין

שו"ת יד אליהו סימן א (118)

במדון אם כותל מזרחי של בית הכנסת עומד מכוון ממש לצד דרומי של עולם, ראשון אם איכא משום איבה אם יאמר להם אחר שעשו שלא כדון עד היום והנה טרם שמשבו על תשובתו, ב"ל דמעשה כזה ממש מצינו בגמרא דמוכרחים אנחנו לפרש כן כמו שבנ"א. דלפי סברת הלבוש..... דקשה הא אינא בגמרא דר"ה דף כ' ע"ב אר"ז כ"ד שעות מכסי סיהרא לדין שית מעתיקי וכו' לדידהו שית מחדתא, יעין שם ברש"י דמוכח דבב"ל היא רחוקה לצד מזרחי מארץ ישראל וע"כ היא מזרחית צפונית של א"י וא"כ למה אר"ח אדריו דרומי ולא אל' שמחוייבים לעמוד עם פניהם למערב דהיינו שיהיה פניהם למערבית דרומית אלא ודאי דדי' במה שפונים לצד א"י כדי שיהיה כל פני ישראל פונים לצד א"י כדאינא בברייתא אף שאינו מכוון בקו המשוך נגד א"י. דלא כסברת הלבוש. אלא ע"כ צריכין אנו לומר דאדרבה מזה למד הלבוש סברתו דקשה בגמרא זו מאי חידש ר"ח לאמשי בבל הלא ברייתא ערוכה היא בברכות דיקוון פניו נגד ארץ ישראל, וגם בוודאי לא היה מן הצורך להודיעם לאיזה צד של א"י הם שוכנים, דהא מלתא דגלו"י לכל... אלא ודאי דאמשי בכל נהגו להפוך פניהם למערב לצד ארץ ישראל כדאינא בברייתא הנ"ל וסברו דדי' בזה כיוון שהם יושבים במזרח עד שבא רבי חנינא וחיידש להם סברת הלבוש ואמר להם כגון אתון דיתבי גם לצד צפונית של א"י אדריו אדרמי לא די לכם בעמידתכם מכוון לצד מערב, רק צריכים לצדד פניכם כלפי דרום כדי שתעמדו מכוון ממש לצד ארץ ישראל. וכפירוש זה מוכח דגם רש"י ס"ל כן בגמרא הנ"ל דאל"כ יהיה קושי גדולה על רש"י בברכות דף ס"א ע"ב רבה הוה שדא ליה ליבי מזרח ומערב, ופרש"י שרצה לפנות צפון ודרום, ולא היה רוצה לפנות ברכל מזרח ומערב לפי שברל במזרחו של א"י. עומדת שלא היא פירושו לא מלפניו ולא מלאחריו לצד א"י כולי ע"ש והוא לכאורה תמוה מאוד דמ"ש דלגבי תפילה אמרינן דבב"ל כינו לדרום ש"מ דדרומה של בבל מכוון נגד א"י, והכא אמרינן דמערבה של בבל מכוון נגד א"י. ובאמת נ"ל דמטעם זה פירש הסור בס"י ג' והרמב"ם דאין האיסור משום כבוד ארץ ישראל רק משום כבוד השכינה ודווקא בין מזרח למערב בכל העולם אסור אבל בין צפון ודרום בכל העולם שרי עיין בס"י. אבל לפירוש"י קשה קושיא הנ"ל..... כן נ"ל ברור דרש"י והלבוש מוכרחים לפרש הגמרא הנ"ל ע"ד הנ"ל, אבל באמת נ"ל דפירוש הזה אינו אמיתי בגמרא הנ"ל, דהא תמוה מאוד דקאמר התם מנ"ל דבב"ל לצפונית דא"י קיימא שנאמר כו' מאי מקשה אמצאות כזה דגלוי לכל מכל הסעמים שכתבתי לעיל מנ"ל ונמאי צריך קרא לזה, אלא נ"ל פשוט דכוונת הגמרא הכי הוה דעו' ימיו של ר"ח התפללו ופניהם כלפי מערב כי במזרחו של א"י הם יושבים, ובא ר"ח ואמר להם דלא שפיר עבדו רק צריכים להפוך פניהם לצד דרום כי בצפונית הם יושבים, ומקשה שפיר קושיא חזקה מנ"ל דבב"ל מקרי יותר צפונית ממזרחית הואיל והוא רחוק כ"כ מא"י לצד מזרח כמו לצד צפון ותיירץ שהרי קרא כתיב כי מצפון תפתח כו' ש"מ דקרא מכנה לבבל צפון ולא מזרח וא"כ נסתר דינו של הלבוש וכוונת רש"י בגמרא הנ"ל.... ע"כ בין לפרש"י והלבוש בין לפרושי בגמרא הנ"ל מוכח דעו' ימיו של ר"ח היו מתפללים ופניהם כנגד מערב עד שבא ר"ח ואמר להם שעשו שלא כדון ושינה מנהגם ולא חש משום איבה. והנה אשיב אראה תשובת רום מעלתו שמביא ראיה מתפלת ערבית שיש לו להתפלל עם הצבור אם לא שהורגל בפרישות כו' נ"ל דמשום אין ראיה כי יעין מע"ל במקור דין זה. הוא במדריכי פ"ק דברכות ואנן היכי קרינן כולי אמר ר"ת דלא ק"ל כמתניתן וכולי וראב"ה כתב נ"ל עיקר דברי ר"ת והמאחרים לקרוא ק"ש ולהתפלל בלילה מיתחי כיהורא שכל העושה דבר שאינו צריך קרא הדיוס אא"כ הוזהר ורגיל בפרישות כולי ע"ש הרי קמן שהוא הלכתא כר"ת וא"כ אפילו לכתחילה שרי לעשות כן אבל הב"י כתב עליו כיון דלדעת כמה פוסקים לא יצא לא מחזי כיהורא ע"ש וא"כ אין ראיה מהתם דשרי לעשות כן לכתחילה לבדן דידן דמחוייב להתפלל לכתחילה למזרח. מלבד שארי חילוקים דאיכא בין התם להכא כאשר כתבו הפוסקים הרבה טעמים לשבח על הצבור המקדימים וגם גדול המתפלל עם הצבור ועדיף טפי מלהסמך גאולה לתפילה.... ומה שמשיג מע"ל על דינא דט"ז שכותב אם שכה והתפלל לצד מערב אינו צריך להפסיק ולעקור רגליו לילך לצד מזרח נ"ל דודאי טעמו נמקו עם הט"ז דודאי לא דמי למתפלל מיושב דהתם הלכתא ברורה היא שהמתפלל צריך לעמוד.... וגם הואיל דתפילה דמיא לעבודה דצריכה להיות מעומד כדאית' בס"י צ"ח ועבודה אפילו בדעבד פסול חילול מיושב. אבל כאן מוכח דלא אפסק' הלכתא ברורה להתפלל דוקא לצד מזרח, שהרי אנו ק"ל בס"י ג' דהיושב לפנות ב"ה לא יגלה פירושו בין מזרח למערב משום כבוד השכינה דהיא במערב אבל לא איכפת לו כמה שמכוון נגד ארץ ישראל או לא ולכך צפון ודרום שרי בכל מקום ע"ש בס"ז. ואם כן קשיא הלכתא אהלכתא אלא ודאי דלית כאן הלכה ברורה רק דעבדינן הכל ע"צ ה"ט. ולכך אסור לפנות בין מזרח למערב דלמא האמת הוא כמ"ד דשכינה במערב ולגבי תפלה אנו עושים כדעת שני מ"ד לגבי חדא דצריך לכוון לצד ארץ ישראל והשני דלמ"ד שכינה בכל מקום נמי אנו יוצאים בזה אבל אם מתפלל כבר לצד מערב דיוצא אליבא דמ"ד דהשכינה במערב וגם אליבא דמ"ד דשכינה בכל מקום והאיך ניקום ונאמר לו דיעקור רגליו ויעשה כא' לגבי שנים וזה הוי עקירה שלא לצורך דאסור, וכמעט דהוי תרי' חומרא דסתרי' אהודי' עם הדין דבית הכסא הנ"ל וזה ברור לדעת, ובזה מיושב מאי דמביא הס"ז דעת המ"ד דשכינה בכל מקום הא במתפלל לצד מערב קאי וה"ל להביא המ"ד דשכינה במערב אלא ודאי כיון לדברי הנ"ל.... וא"כ ודאי לאו שפיר עבד' אם מתפלל עם הצבור ויהפוך לצד אחר רק יתפלל לצד שהצבור מתפללים אף דהרשות עמו לצדד כמו שכתב גם רום מע"ל כמ"ע"ד כ"ד אהו' משה רוטנבורג... מהמבורג

שו"ת יד אליהו סימן א (115)

מה שהאריך בפילפולא הריפא על מה שאמרו בב"ה דאר"ח אתון בצפוני... ולענ"ד הוא כפשוטו דמתחילה סברו שהרשות להתפלל נגד איזה צד שירצו כדעת מ"ד דשם לכל רוחות אוקמן כו' או שסברו כמ"ד שיתפללו לצד מערב לבד משום כו' או לצד מזרח ולא משום איבה כדעת מכת"ה. והורה להם הלכתא כהאי דברכות דצריך להתפלל דוקא לירושלים ואמר כגון אתון בצפוני אדרימו כו' ר"ל לא לצד מזרח או למערב דהאי טעמא נגד ירושלים הוא דומה לכל הדעות הסותר זה הטעם אף א"ת דשכינה במערב או במזרח או בכל מקום אין ענין זה לסתור טעם להתפלל לירושלים כמו דילפינן בגמרא וכן כתבו התוספות והרא"ש בב"ב... ואם כן אין צריך לכל מה שכתוב מכת"ה... עכ"פ נראה מזה שיפה כתב הט"ז דהעיקר הוא אותו צד שמתפללים אליו והצד השני הוא רק נטיה בעלמא... ומ"ש מעכ"ת דאינו דומה רוח שמתפללים אליו לעמידה דהדין פשוט כו' איפכא מסתברא דדין זה מפורש במשנה ד"כונן לבית קדשי קדשים וילפינן מכמה קראי בגמ'. וטעם דעמידה משום דיכול לכוון טפי כמ"ש ברש"י והובא במ"א סי' צ"ד סק' י"א. הגם דשם קאי דמכוון טפי ממהלך אבל מיושב טפי ויכל לכוון ממעומד כמ"ש ב"ד דרכ"ה ור"מ וצ"ל משום דהוי כעומד לפני המלך. ומ"ש מכת"ה משום דתפלה דמיא לקרבן ושם מיושב חילל בדעבד כו' זה בעצמו סותר טעמו דהא עסקינן דאין צריך לחזור ולהתפלל כשמתפלל מיושב כמ"ש לעיל. וע"כ צ"ל דאינו רק כאלו מהכוונות והטעמים שכתבו בזה הרבה ויש עוד טעמים וסודות רמות לכל עניני תפלה כמדוע ואעפ"י כן אין לנו אלאמה שאמרו בגמ' בפירוש מה לעכב או שלא לעכב כמו שביאור הרמב"ם... ומהם אין לגרוע ועליהם אין להוסיף מכה איזה טעם וסברא. וכן מ"ש רחם מע"ל דמ"ה מקטינן בתפלה כשני מ"ד לגבי כו' ואם מתפלל כבר לצד מערב דיוצא אליבא דמ"ד שכינה במערב וגם אליבא דמ"ד דשכינה בכל מקום והאריך ניקום ונאמר דיעקר רגליו ויעשה כאלו לגבי שנים כו'. תמהני תנאי שקל מעלמא ונחית למנינא דהנך מ"ד המכריס בב"ב לבד וכבר נפסקא הלכתא כמבואר במשנה שלמה דברכות וכמה אמוראים מפרשי קרא מ"ל ולא כתב שום פוסק טעם לפסוק הלכתא כמתניתין מטעם שכתב מכת"ה. לכן במקומי אני עומד דעכ"פ יהפוך לצד שמתפללים אליו דזה אינו עיכוב והפסק כלל ודלא כט"ז. ויותר מזה נלע"ד אם אי אפשר לו להשתחוות שם לצד ההוא כגון שיש איזה צורה בצד זה שאינו נכון להשתחוות שם ירך למקום אחר דק"ל דהליכה אינו הפסק כ"ד אליהו מלובלין

ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן צד (12)

כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי [שם] והטור דאנו שמתפללין למזרח מפני שאנו במערבה של א"י וכ"כ רבינו הרמ"א בסעיף ב' וז"ל ואנו שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של א"י ונמצא פנינו לא"י עכ"ל [והנה רבותינו הראשונים שהיו בצרפת ואשכנז א"ש שמדינות אלו עומדות ממש במערבה של א"י אבל רבינו הרמ"א שהיה בפולין וכן מדינותינו רוסיא שעומדות בצפון העולם א"כ אנחנו נגד מערבית צפונית של א"י וכשאנו עומדים לצד מזרח אינו ממש כנגד א"י וכבר נתעוררו הגדולים בזה [לבוש ומעיו"ט שם וט"ו ומג"א] וכתבו דבאמת כשבונין הבהכ"נ יעמדו כותל מזרחית שכן הארון הקדוש נטה לצד מזרחית דרומית דאז יהיה מכוון כנגד א"י וירושלים. אך אין בידינו לבנות כרצוננו כי הבנינים נעשים ע"פ רשיון הממשלה. ולפי"ה המקום היותר נאות לזה הוא בקרן מזרחית דרומית וכן כל העומדים בצד הארון הקדוש לצד כותל צפוני יכולים לעמוד למזרח ולצדד לצד דרום אבל העומדים בצד אה"ק לצד כותל דרומי א"א להם לצדד לצד דרום דא"כ יהיה אחוריהם אל אה"ק ובהכרח שיעמדו בשוה למזרח אך בעת הכרעות יצדו ראשם לצד דרום וכן עשה אחד מהגדולים [מעיו"ט שם] והנה כלל ישראל אין עושים כן ובונים לצד מזרח ועומדים לצד מזרח לגמרי כידוע וז"ל ללמד זכות שעושין כד"ה דהנה בב"ב כ"ה]. אמרנו דר"ע ס"ל שכינה במערב וכן ריב"ל וצריך להתפלל רק לצד מערב וכן ר' אבהו סובר כן ע"ש וז"ל אושעיא ור' ישמעאל ורב ששת ס"ל שכינה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה ע"ש וכתבו רבותינו בעלי התוספות שם ובברכות [ל']. והרא"ש שם והטור בסימן זה דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כהר ברייתא שחייב להתפלל נגד ירושלים ע"ש וא"כ הדבר תמוה כיון דכל הני פליגי עליה איר פסקינן כהר ברייתא וכתבו דשם בב"ב סובר ר' חנינא כהר ברייתא דא"ל לרבי יאשיה אתון דיתבינן בצפונה דא"י אדרימו ע"ש וגם זה תימא לפסוק כיחיד נגד רבים ויותר מזה תמוה דאיר אפשר דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כן הלא שלמה בתפלתו אמר [דברי הימים ב' ו, לח] והתפללו דרך ארצם דרך העיר אשר בחרת בה והתפללו אל הבית הזה ודניאל התפלל נגד ירושלים. ונראה דהענין כן הוא דבב"ב שם פרכינן על ריב"ל דאמר שכינה במערב ואיהו אמר דלעולם יר"ם ומתרי דמצד אצודי ופירש"י דעומד במערב ומצדד לצד דרום והסמ"ג בעשין [י"ט] פ"י להיפך ע"ש היטב ומבואר מזה דהא שאמרו להתפלל בצד זה או כנגד מקום זה ד' בציוד בעלמא ולא בעינן שיהא כל גופו ופניו פוּינן לשם ולפ"ז אני אומר דכולהו תנאי ואמוראי דב"ב לא פליגי על הך דברכות וכולהו ס"ל שצריך לכיין נגד א"י ונגד ירושלים והסוברים דשכינה במערב ס"ל ג"כ דמצד אצודי כלומר דהמדינות העומדים במזרח א"י ודרומו ובצפון וכולו להתפלל לצד מערב והדרומים והצפונים יתפללו לצד מערב ויצדו לדרום או לצפון או להיפך להתפלל לצד דרום או צפון ולצדד למערב והמדינות שלצד מערב כמו שלנו דבהכרח שלא לפנות למערב דא"כ אחוריהם יהיה לצד א"י מודים שא"א להם להתפלל למערב והם על רוב העולם דיברו והסוברים שכינה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה מודים שמחוייב לצדד פניו לצד א"י או להתפלל לצד א"י ויכול לצדד פניו לאיזה רוח שירצה. ונמצא לפ"ז דהעמידה נגד א"י וירושלים אין הכוונה נגד ממש אלא קצת נטייה לשם ואני אומר דמטעם זה שנים בברייתא יכינו את לבו כנגד א"י כנגד ירושלים ולמה לא אמר יעמוד כנגד א"י אלא משום דזה א"א בכל מקום ודי באצודי בעלמא כמסיים מתחזיר פניו כלומר דבהחזרת פניו די כשנדקדק בתפלת שלמה והתפללו אליו דרך ארצם והתפללו דרך העיר אשר בחרת ועוד דכתיב והתפללו אל המקום הזה כמבואר במלכים [מלכים א' ת, לה] ולמה לא כתיב כאן דרך המקום הזה כמו בדרך ארצם ודרך העיר אך הטעם נ"ל דהתפללו אל המקום הזה מיירי שם בעמדו בירושלים ויכול לכיין ממש למקום המקדש אבל דרך ארצם מיירי שם כאשר יגלו בגלות ודרך העיר מיירי שם בהמתפללים בכל א"י ע"ש והדבר מובן דבכל העולם א"א להתפלל נגד א"י ממש דרוח העולם הוא הרבה גדול מא"י וכן כל א"י גדול הרבה מירושלים ולכן אמר דרך ארצם כלומר איזו נטייה לשם ויכוין לבו [וזהו טעם נוסף על מ"ש בסעיף ב]. ולפ"ז שא"צ עמידה ממש נגד א"י א"ש המנהג שלנו שאנו עומדים לצד מזרח אף שאנחנו בצפונית מערבית מ"מ נטייה קלה יש למערב כמובן ולא גרע מהחזרת פניו כיון דהעיקר הוא כוונת הלב לא"י וכיון שאנו עומדים למזרח ומכווין לבו לא"י ונוטים לא"י גם כן שהרי אין אנו עומדין בקצה צפון אלא בצפון הסמוך למערב וממילא דכשעומדים לצד מזרח יש נטייה למערב העולם ששם א"י עומדת

וכתב רבינו הרמ"א אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המינים רק מכונים נגד אמצע היום ומי שרוצה לקיים מאמרם [ב"ב שם] הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים מ"מ יצדד פניו למזרח עכ"ל יש מי שפי' דה"פ דכיון דמדינתנו נוטים לצפון העולם ומעולם השמש אינה עולה אצלינו באמצע המזרח אלא לצד דרום ואם נעמיד הארון וכוותל המזרחית ממש נגד הזריחה הרי לא תהיה התפלה לצד מזרח אלא לצד דרום אלא יכווננו כפי הילוך השמש באמצע היום דאז היא בין דרום לצפון באמצע ותהיה הכותל במזרח ממש [מעיו"ט שם בד"ח אות כ"ח] ולפ"ז הוה היפך ממ"ש בסעיף ד' דאם צריכים להעמיד נגד מזרחית דרומית ובאמת חלקו עליו בזה [עט"ז סק"ב ומג"א סק"ד ומעיו"ט שם וא"ר סק"ג שכולם הסכימו להלבוש להעמיד במזרחית דרומית]. ואני תמה על זה דאטו רבינו הרמ"א לא ידע זה ומי כמוהו חכם בחכמות כמו שאנו רואים בספרו תורת העולה ועוד דא"כ למה לו לומר מפני שזהו דרך המינים אלא נ"ל ברור דאדרבא דקמ"ל דאף ע"ג דלפי נטיית מדינתנו היה לנו להעמיד כנגד הזריחה דאז תהיה במזרחית דרומית מ"מ כיון שהמינים מדקדקים בזה להשתתחות כנגד הזריחה אין לנו לעשות כן ועלינו להעמיד כנגד אמצע המזרח אף שלא יהיה ממש כנגד א"י וזה ראיה לדברינו בסעיף ט' ולכן מסיים דמי שרוצה לדקדק בהרוצה להעשיר וכו' יצדד פניו למזרח כלומר דבצידו פנים ד'. ולכן אין לנו לדקדק להעמיד כנגד א"י ממש וכדברינו בסעיף ט'. הארון הקדש קובעים במזרח ואפילו קבעוהו בצד אחר מ"מ יתפללו למזרח [מג"א סק"ג בשם כנה"ג] ולכן יזהרו שלא לקבעו במערב דא"כ יהיה אחוריהם אל ההיכל ולפי מ"ש הגדולים לצד לדרום כמ"ש בסעיף ד' אין להעמידו גם בצפון מטעם זה אלא בדרום. אך מעולם לא ראינו כן ונתמיד מעמידים את הארון הקדש בכותל מזרח ... אם האה"ק עומד לצד צפון או לצד דרום וכל הצבור מתפללים לאותו צד ואחד רוצה להתפלל למזרח לא יעשה כן דא"כ לא ישתחוו כולם לצד אחד ומיחז' קשתי רשויות אלא יתפלל לצד שהצבור מתפללין ויצדד עצמו קצת למזרח [וכ"מ בב"י] אך אם הוא מתפלל לבדו שם שלא בשעה שהצבור מתפללין יכול להתפלל כנגד כותל מזרח דאז לא מיחז' קשתי רשויות

שולחן ערוך הרב אורת חיים הלכות תפלה סימן אד

(13)

במקומות שנהגים להתפלל לרוח משאר רוחות עכ"פ יצדד פניו לצד ארץ ישראל אם הוא בחוץ לארץ ולירושלים אם הוא בארץ ישראל ולמקדש אם הוא בירושלים ואנו מחזירין פנים למזרח מפני שאנו יושבין במערבו של ארץ ישראל ונמצא פנינו לארץ ישראל ולכן קובעים ארון הקודש במזרח ואפילו קבעוהו לצד אחר יתפללו לצד מזרח. ומכל מקום מדינות אלו שהן לצד צפון הרבה אע"פ שהן במערבו של ארץ ישראל לא יקבעו מקום הארון וצד התפלה דהיינו כותל מזרחי כנגד אמצעית רוח מזרחית שלהם אלא כנגד מזרחית... ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין יכול לעשות כן אפילו בצבור אע"פ שהם מתפללין למזרח ומכל מקום צריך לצדד פניו למזרח כנגד ארץ ישראל אפילו מתפלל ביחיד ויכול לעשות גם בהיפוך שעיקר עמידתו יהיה למזרח ויצדד פניו לדרום או לצפון כדי להחכים או להעשיר ודרך זה יותר נכון כשמתפלל בצבור כדי שלא יהא נראה כמו שחלוק מהצבור קצת שהם עומדים למזרח והוא לדרום או לצפון אלא א"כ שכת ועמד לצפון או לדרום והתחיל כבר להתפלל אזי די לו שיהפך פניו למזרח ולא יעקור רגליו להפוך עמידתו למזרח. אבל אם שכח ועמד למערב לא הפוך פניו כלל שהרי אי אפשר להפוך פניו למזרח ויתפלל לכן א"צ להפוך פניו כלל אלא א"כ רוצה להחכים או להעשיר וא"צ לעקור רגליו להפוך עמידתו למזרח לפי שיש מן החכמים שהיו מתפללים לכתחלה למערב מפני שהשכינה במערב ויש מי שהיה מתפלל לאיזה רוח שהיה מזדמן לו מפני שסובר ששכינה בכל מקום ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד שכבר התחיל להתפלל לאיזה רוח שא"צ להפסיק בתפלתו שהיה מזדמן לו מפני שסובר ששכינה בכל מקום ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד שכבר התחיל להתפלל לאיזה רוח שא"צ להפסיק בתפלתו

לעקור רגליו ולעמוד כנגד ארץ ישראל